

DOI 10.31651/2524-2660-2021-1-84-89
ORCID 0000-0002-3264-0315

ІГНАТЕНКО Наталія Віталіївна

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
e-mail: ignatenko1707@ukr.net

УДК 373.3/.5.091.2-048.35-027.44::94"20"(045)

**ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ТЕНДЕНЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Проаналізовано сутнісні характеристики інтерактивного навчання як напрямку модернізації шкільної історичної освіти на початку ХХІ ст. Через призму інтеграції теорії та практики інноваційної дидактики розкриваються зміст форми та методи інтерактивного навчання.

Досліджуються можливості застосування концептуальних положень інтерактивного навчання при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти в умовах Нової української школи.

Ключові слова: традиційне навчання; інноваційне навчання; навчальний процес; інтеракція; інтерактивне навчання.

Постановка проблеми. Докорінні зміни, що відбулися наприкінці ХХ ст. в усіх сферах сучасного українського суспільства, зумовили нові тенденції та напрями розвитку педагогічної науки і практики на поч. ХХІ ст. Реалізація концептуальних положень Закону України «Про загальну середню освіту» (1999) стала підґрунтям для упровадження компетентнісної парадигми змісту освіти. Концептуально, загальноосвітня модель перестала наполягати на знаннях, уміннях та навичках як ключових її елементах, натомість стала активно оперувати поняттями «компетентність», «компетенції», «розвиток», «творчість» які за своїм змістом сформува-ли дефініцію концепту «компетентнісний підхід в освіті».

Стійка тенденція до зниження рівня пізнавальної активності учнів, що виникала в наслідок невідповідності традиційних методик навчання вимогам інформаційного суспільства, зумовила переорієнтацію освіти з процесу на результат, трансформацію її змісту з моделі, яка існує об'єктивно для всіх учнів, на суб'єктивні надбання кожного з них [1].

У наслідок активної перебудови на поч. ХХІ ст. пошук нової методології освіти перейшов у принципово нову площину – альтернативних концепцій і раціональних моделей навчання без яких природний процес модернізації, традиційно зумовлений впровадженням нетипових умов сприймання новацій, був приречений на спотворення форм та плутанину у визначеннях. Відповідно до новітньої парадигми варіативності та альтернативності освітніх систем, навчальний процес дедалі частіше почав розглядатися через призму його технологічної складової – як конструювання навчальних дій.

Не зважаючи на широке обговорення окреслених проблем у середовищі педагогічної громадськості, появу низки наукових праць присвячених особливостям організації інноваційного навчання та технологізації освітнього процесу, чимало педагогів критично поставилися до такого роду оновлень, надаючи перевагу усталеному імперативному виду навчання, зрідка розбавленому елементами проблемності та варіативності.

Така ситуація тривалий час утримувалася під впливом ряду педагогічних стереотипів. Наприклад, учителі схильні були обирати той стиль навчання, яким колись навчали їх самих. Крім того, у свідомості багатьох педагогів усталеним було переконання, що ефективне навчання не потребує високого рівня активності і швидкого темпу, адже учні достатньо засвоюють ма-

теріал у статичний спосіб. Можливо, за часів низької інформативності змісту освіти такий підхід був допустимим. Однак учені ХХІ ст., як продукт інформаційного суспільства, що характеризується динамічністю, рухливістю та мінливістю, потребував постійного зростання темпу навчання, як додаткової можливості в мінімально стислі строки набути максимального об'єму життєво важливих компетентностей.

Інша причина усталеності традиційного навчання крилася у збільшенні обсягу запрограмованих теоретичних знань при одночасному зниженні часового навантаження на їх засвоєння. У даному випадку спрацьовував стереотип, що глибоке засвоєння знань потребує значних часових затрат. Тому не слід даремно витратити і без того обмежені хвилини уроку на роздуми учнів, їхнє спілкування, власні судження тощо. Переконаність педагогів у тому, що серйозне навчання потребує засвоєння великого обсягу інформації у поєднанні з упевненістю, що інноваційне навчання занадто громіздке в організаційному плані, стало тим аргументом «проти», який найчастіше можна було почути від учителів при обговоренні даної проблеми.

Та найголовніша, на наш погляд, причина домінування традиційного (пасивного) навчання, полягала у відсутності доступних, ефективних, простих і зрозумілих методик організації інноваційного навчання, яке за своєю суттю є технологічним і вимагає чіткого алгоритму дотримання правил та вимог. У цих умовах критичний аналіз історичного досвіду інноваційної методики навчання перетворюється на важливе джерело формування сучасної стратегії шкільної освіти, здійснення якого дозволяє глибше розглянути й усвідомити динаміку властивих для неї трансформацій. Це і зумовлює актуальність проведеного нами дослідження.

Визнаючи технологізацію освіти об'єктивним процесом, який постійно розвивається, ми поставили собі за мету дослідити специфіку його реалізації в системі шкільної історичної освіти поч. ХХІ ст. та на прикладі технології інтеративного навчання проілюструвати можливість трансформації усталеної загальнодидактичної моделі у вужчу – технологічну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наявного арсеналу педагогічних інновацій, розроблених та адаптованих до особливостей навчання історії у закладі загальної середньої освіти, дослідження зарубіжних та вітчизняних педагогів (Р. Джонсона, К. Сміта, К. Баханова, В. Беспалька, Т. Вольфовської, В. Монахова, О. Пишко, О. Пометун, Г. Сазоненка,

А. Пироженка, Т. Туркота, О. Уварова, І. Сербіна, та ін.), власний практичний досвід, дозволяють говорити про якісні переваги у застосуванні інтегрованого підходу до методики навчання базових предметів в умовах інноваційного середовища сучасного закладу загальної середньої освіти (далі ЗЗСО). В контексті історичної освіти таким засобом інтеграції може виступати інтерактивне навчання.

Термін інтерактивне навчання відносно новий. Вперше його було вжито у 1975 р. німецьким дослідником Г. Фріцом, який репрезентував інтерактивне навчання як динамічну модель взаємодії між учасниками освітнього процесу, побудовану на принципі єдності пізнання та діяльності і здатну до трансформації під впливом змінних обставин навчального середовища [2, с. 6].

Розглядаючи інтерактивне навчання через призму єдності усіх його компонентів (чого вимагає від нього статус технології), учені кін. ХХ – поч. ХХІ ст. акцентують увагу на перевагах його організаційно-цільової складової та механізмах засвоєння знань і способів навчальних дій які максимально розкриваються в умовах чітко спланованої спільної діяльності у режимі діалогу/полілогу [2; 3; 4; 5; 6]. Водночас, інтерактивне навчання характеризується ними як складова процесу трансформації змісту освіти, скерована у напрямку формування гуманістичних цінностей і життєвих навичок особистості учнів ЗЗСО [4; 6–9].

Виходячи із перелічених теоретичних узагальнень, інтерактивне навчання можна дефініціювати як навчання через дію та особистий досвід. Включаючи в себе процес осмислення, рефлексії та застосування комплексу набутих знань, умінь та навичок, воно дозволяє його учасникам самостійно розв'язувати складні загальноосвітні проблеми, а відтак, переходити від ролі спостерігача і споживача освітніх послуг у розряд самотнього творця інтелектуального продукту.

Застосування теоретичних основ інтерактивної педагогіки на практиці зумовлює потребу у трансформації загальнодидактичної моделі у вузчю – технологічну. З цієї позиції інтерактивне навчання набуває особливих – вузькоспеціалізованих ознак моделювання навчального процесу.

Характерною особливістю будь-якої дидактичної технології є її орієнтація на кінцевий результат. Тобто, спочатку педагог повинен визначитися чого він хоче, і лише після цього добирати найбільш придатну для досягнення поставленої мети технологію навчання. Такий підхід зумовлює потребу в адаптації будь-якої дидактичної

моделі до особливостей конкретної навчальної дисципліни. Зокрема, обираючи інтерактивну технологію навчання історії у ЗЗСО, учитель повинен враховувати особливості структури навчальної дисципліни, вимоги державного стандарту до рівня навченості учнів з предмету. Відповідно до цього визначатиметься теоретична та практична мета навчального заняття.

При вивченні історії мета зумовлюється не лише розширенням загального кругозору з предмету, а й набуттям учнями предметних компетентностей. Це означає, що вивчаючи ту чи іншу тему, учень не просто повинен засвоювати історичні знання на рівні факт-теорія, але й усвідомити як застосувати їх на практиці. Для досягнення цієї мети, самих лише теоретичних знань не достатньо, учень повинен набути ряд спеціальних умінь. Зокрема: переконливо доводити свою думку до оточуючих; чітко структурувати теоретичний матеріал, визначати у ньому головну ідею; пояснювати, спираючись на наявні засоби навчання; усвідомлювати закономірності розвитку історичних подій у часі та просторі; володіти навиками роботи з історичним джерелом. Крім того, специфіка історії як науки вимагає від учнів, ще й системного історичного кругозору – сприймання історії як сукупності причинно-наслідкових зв'язків, взаємозалежності фактів і теорій, принципів і процесів.

Інтерактивна модель навчання в повній мірі спроможна забезпечити розв'язання окреслених завдань. Її перевага – у реалізації одного з головних принципів дидактики – «навчаючи інших – навчаюся сам». У світлі останніх реформ, цей принцип набуває особливого значення. Сучасний ЗЗСО переходить на технологічний підхід у навчанні, що зумовлює потребу в кваліфікованих педагогах, які б крім теоретичного знання предмету, могли забезпечити практичну реалізацію навчально-виховного процесу на засадах інноваційної педагогіки. Тому, використовуючи інтерактивну технологію навчання, учитель не лише урізноманітнює теоретичні можливості засвоєння навчальної дисципліни, а й формує перспективний досвід використання інноваційних технологій в практиці сучасного уроку історії.

Приймаючи рішення працювати на засадах інтерактивної педагогіки, учитель повинен бути готовим до зміни структури навчального заняття. Зазвичай, воно складається з трьох елементів: мотивації навчальної діяльності та актуалізації опорних знань (не більше 10% часу заняття); інтерактивних вправ – центральної частини заняття (60–70% навчального часу);

підбиття підсумків, оцінювання результатів заняття (до 20% часу) [2, с. 41].

Розглянемо кожен з цих елементів більш ґрунтовно, аналізуючи дидактичні складові його відтворення в рамках навчального заняття.

Етапу мотивації навчальної діяльності та актуалізації опорних знань передбачає організацію роботи над концентрацією уваги учнів на проблемі уроку та формуванні пізнавального інтересу до неї. Тут важливо пам'ятати, що кожна тема, відповідно до фундаментальних положень теорії психолого-філософського пізнання, може реально вважатися засвоєною, лише за умови розвитку у суб'єкта пізнання власних новоутворень (думок, життєвих позицій, переконань, умінь тощо). Рушієм будь якої людської діяльності є внутрішній мотив. За його відсутності учіння – не ефективне. Тому усвідомлення того, що і для чого учень буде виконувати, формування інтересу до проблеми дослідження створює підґрунтя для якісного засвоєння нових знань і способів навчальних дій. Інтерактивне навчання завжди ставить конкретні й вузькі цілі, досягнення яких дозволяє передбачити й організувати спеціальну діяльність учнів для осмислення, застосування й усвідомлення того, що вивчається. Отже, засвоєння учнями змісту освіти йде за принципом: краще менше, але реально, на достатньому рівні компетентності [10, с. 19].

Етап мотивації навчальної діяльності та актуалізації опорних знань на пряму пов'язаний із темою навчального заняття. Вдаючись до нього, учитель акцентує увагу на ключових моментах теоретичного пізнання необхідних для цілісного розуміння історичного процесу загалом та його окремих елементів зокрема. Як правило, вербалізований учнями під час мотивації навчальної діяльності теоретичний матеріал, наприкінці уроку підсумовується і трансформується у висновки та узагальнення.

Важливим моментом мотиваційного етапу є визначення кінцевих результатів навчання. Якщо на початку заняття учень отримує чіткі часові орієнтири своєї діяльності, його навчання стане вмотивованішим, цілеспрямованішим, а в перспективі – спростить процес оцінювання результативності проведеної роботи.

Основним етапом навчального заняття є інтерактивна частина. Вона передбачає самостійне виконання групою учнів сукупності (1–3) інтерактивних вправ і, у такий спосіб, реалізації дидактичної мети уроку.

Інтерактивна частина уроку займає близько 50–60% навчального часу і складається з п'яти етапів: *інструктаж* – визна-

чення мети виконуваного завдання та роз'яснення особливостей його виконання (послідовність дій і час на виконання завдань) (2–3 хв.); *об'єднання в групи, розподіл функцій* (1–2 хв.), інші технічні дії (розташування меблів, підготовка обладнання й ін.); *виконання інтерактивних вправ*, що проходить у формі навчання у співпраці де функція учителя обмежується консультативною діяльністю. На виконання одного завдання як правило відводиться 10–15 хв.; презентацію результатів виконання вправи (3–15 хв.); рефлексія – усвідомлення якості та значення отриманих результатів (5–15 хв.) [11, с. 63–72].

На цьому етапі інтерактивного уроку важливого значення набуває налагодження механізму всебічного типу комунікації, коли комунікаційні зв'язки виникають не тільки на рівні учитель – учень, а й між усіма учнями. При цьому роль педагога зводиться до рівноправного учасника освітньої діяльності, позбавленого домінуючої позиції суб'єкта навчання. У процесі всебічної комунікації в учнів з'являється можливість поділитись своїми роздумами, окреслити власне бачення подій та процесів, вислухати та поміркувати над думками однокласників. Для успішної реалізації інтерактивної частини уроку учителю, на думку О. Пометун, необхідно створити ситуацію відкритого зіткнення сумнівів і протиріч учасників інтеракції, подолання яких потребуватиме налагодження між ними паритетного діалогу, що ґрунтується на урахуванні інтересів, думок, поглядів і позицій кожного [2, с. 25–26].

Виконання інтерактивної вправи завершується підбиттям підсумків – рефлексією. Якщо ця умова не виконана, мова про інтерактивне навчання не йде.

Функція рефлексії зберігається і на підсумковому етапі уроку. Однак на цьому етапі вона буде більше нагадуватиме зворотний інструктаж, під час якого аналізується рівень реалізації окреслених на етапі мотивації навчальної діяльності учнів завдань уроку.

Підсумкова рефлексія зазвичай проходить в кілька етапів: *зупинка дорефлексійної діяльності*. На цьому етапі виконання будь-яких навчальних дій завершується. Якщо виникли труднощі у розв'язанні проблеми, то після рефлексії її розв'язання може бути продовжене; *відновлення послідовності виконаних дій*. Усно (у формі дискусії чи диспуту) чи письмово (тестування, творча, аналітична робота) відтворюється все, що зроблено; *аналіз відтвореної послідовності дій з точки зору їх ефективності, продуктивності, відповідності поставленим задачам тощо*. Параметри для аналізу рефлексійного матеріалу, як і оцінка на-

вчальних досягнень учнів визначаються учителем; виявлення і формулювання результатів рефлексії. Може бути виявлено декілька видів таких результатів: предметна продукція діяльності – ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на питання тощо; способи, які використовувались чи створювались у ході діяльності; гіпотези стосовно до майбутньої діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що описана нами модель інтерактивного уроку буде ефективною за умови неухильного дотримання зумовленого алгоритму інтеракції (етапів уроку) та чітко окресленій навчальній мотивації учнів. Головним джерелом такої мотивації виступає інтерес самого учня, за наявності якого навчальній діяльності набуває ознак осмисленості та набуває обрисів особистої перспективи.

Проведене нами дослідження змістових характеристик інтерактивного навчання як напрямку модернізації шкільної історичної освіти на початку ХХІ ст. дозволяє зробити висновок про його ефективність при навчання при вивченні історії у ЗЗСО. До основних переваг технології віднесемо:

– відповідність задекларованим загальноосвітньою реформою «Нова українська школа» базовим принципам особистісно-орієнтованого навчання і партнерської педагогіки;

– здатність до формування в учнів загальнонавчальних та предметних компетентностей; розвиток ініціативи, незалежності, уяви, самодисципліни, співпраці з іншими учнями;

– можливість реалізації загальної стратегії розвитку єдиного державного освітнього простору, критеріальні параметри якого відображені в доктринах, концепціях розвитку і стандартах освіти України.

Слід зазначити, що технологічна складова методики інтерактивного навчання історії має ряд малодосліджених елементів, погана обізнаність з якими ускладнює ефективну реалізацію її концептуальних складових, а відтак вимагає доопрацювання. Зокрема, додаткового вивчення потребує проблема активізації пізнавального інтересу учнів як мотиваційної складової ефективної інтеракції. Доведено (Н. Дайрі, І. Лернер), що учні, які перебувають на високому рівні пізнавальної мотивації (свідомої потреби в засвоєнні знань та умінь) демонструють крім якості, ще й міцність знань. Проте, такого роду вмотивованість в учнів сама по собі виникає вкрай не часто, як правило вона є наслідком цілеспрямованих управлінських дій педагога, алгоритм яких є швидше інтуїтивним, ніж стратегічно змодельованим. Цей приклад розширює науковий потенціал інтерактивного навчання і робить його перспективним для подальших досліджень.

Список бібліографічних посилань

1. Литньова Т.В. Періодизація історії розвитку змісту загальної середньої освіти (30-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.). *Історико-педагогічний альманах*, 2010. Вип. 2. С. 68–72. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42973351.pdf>
2. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання. Київ: Шкільний світ, 2007. 112 с.
3. Пометун О.І., Побірченко Н.С., Коберник Г.І., Комар О.А., Торчинська Т.А. Інтерактивні технології: теорія та методика. Посібник для викладачів ПТУ, коледжів та інш. Умань-Київ. 2008. 95 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/377/1/interakt_tehn_teor_met.pdf
4. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії. Київ: Генеза, 2004. 150 с.
5. Баханов К. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти. Донецьк: Юг-Восток, 2005. 384 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
7. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології: навч. посібник. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1995. 252 с.
8. Сизоненко Г.С. Перспективні освітні технології. Київ: Гопак, 2000. 560 с.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. Москва: Народное образование. 1998. 256 с.
10. Селевко Г. Педагогические технологии на основе эффективности управления и организации учебного процесса. Москва: НИИ школьных технологий, 2005. 288 с.
11. Сазоненко Г. Педагогічні технології. Київ: Шкільний світ, 2009. 128 с.

References

1. Litnova, T.V. (2010). Periodization of the history of the content of general secondary education (30s of the XX century – the beginning of the XXI century). *Historical and pedagogical almanac*, 2: 68–72. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/42973351.pdf> [in Ukr.]
2. Pometun, O. (2007). Interactive teaching methods and systems. Kyiv: School World. 112 p. [in Ukr.]
3. Pometun, O.I., Pobirchenko, N.S., Kobernyk, G.I., Komar, O.A., Torchynska, T.A. (2008) Interactive technologies: theory and methodology. Handbook for teachers of vocational schools, colleges, etc. Uman-Kyiv. 2008. 95 p. Retrieved from https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/377/1/interakt_tehn_teor_met.pdf [in Ukr.]
4. Bakhanov, K.O. (2004). Innovative systems, technologies and models of history teaching. Kyiv: Genesis. 150 p. [in Ukr.]
5. Bakhanov, K.O. (2005). Modern school historical education: innovative aspects. Donetsk: Yug-Vostok. 384 p. [in Ukr.]
6. Dychkivska, I.M. (2004). Innovative pedagogical technologies: Textbook. Kyiv: Akademvydav. 352 [in Ukr.]
7. Padalka, O.S., Nisimchuk, A.S., Smolyuk, I.O., Shpak, O.T. (1995) Pedagogical technologies: textbook. manual. Kyiv: Publishing House "Ukrainian Encyclopedia" named after MP Bazhana. 252 p. [in Ukr.]
8. Sizonenko, G.S. (2000) Promising educational technologies: scientific method. Kyiv: Hopak. 560 p. [in Ukr.]
9. Selevko, G.K. (1998). Modern educational technologists. Moscow: Public education. 256 p. [in Rus.]
10. Selevko, G. (2005) Pedagogical technologies based on the effectiveness of management and organization of the educational process. Moscow: Research Institute of School Technologies. 288 p. [in Rus.]
11. Sazonenko, G. (2009). Pedagogical technologies. Kyiv: School world. 128 p. [in Ukr.]

IHNATENKO Nataliia,

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor of World History and Religious Studies Department,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University

**INTERACTIVE TEACHING AS A TRENDING CHARACTERISTICS OF THE PROCESS OF MODERNIZATION
OF SCHOOL HISTORICAL EDUCATION AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY**

Summary. *Introduction.* As a result of the active restructuring of the educational system of Ukraine at the beginning of the XXI century the search for a new methodology of education has moved to a fundamentally new plane – alternative concepts and rational models of learning without which the natural process of modernization, traditionally due to the introduction of atypical conditions for innovation perception, was doomed to distortion of forms and confusion in definitions. In accordance with the latest paradigm of variability and alternativeness of educational systems, the educational process has increasingly begun to be viewed through the prism of its technological component – as the construction of educational activities.

Recognizing the technologicalization of education as an objective process that is constantly evolving, we set ourselves the purpose of exploring the specifics of its implementation in the system of school history education at the beginning of the XXI century, and on the example of interactive teaching technology to illustrate the possibility of transforming the established general didactic model into a narrower – technological one.

To solve the tasks and achieve the goal a set of research methods have been used, namely: theoretical analysis and synthesis of psychological and pedagogical literature and Internet resources; induction and deduction – to determine the state of the problem; retrospective analysis of domestic and foreign pedagogical experience – to establish trends in the development of innovative edu-

cational processes; empirical: (study of documentation and products of activity) – to diagnose the level of implementation of innovations by teachers.

Results. We conducted a study of the content characteristics of interactive teaching as a direction of modernization of school history education at the beginning of the XXI century which allowed us to theoretically substantiate its effectiveness in teaching history at general secondary educational establishments.

Originality. The scientific originality of the study is that the author through the prism of the analysis of interactive teaching technology offered her own sound vision of the possibility of transforming the established general didactic model into a narrower – technological.

Conclusion. The technological component of the methodology of interactive history teaching has several little-studied elements, poor knowledge of which complicates the effective implementation of its conceptual components, and therefore requires refinement. In particular, the problem of activating students' cognitive interest as a motivational component of effective interaction needs additional study.

Keywords: traditional learning; innovative learning; educational process; interaction; interactive learning.

Одержано редакцією 26.12.2020
Прийнято до публікації 18.01.2021